

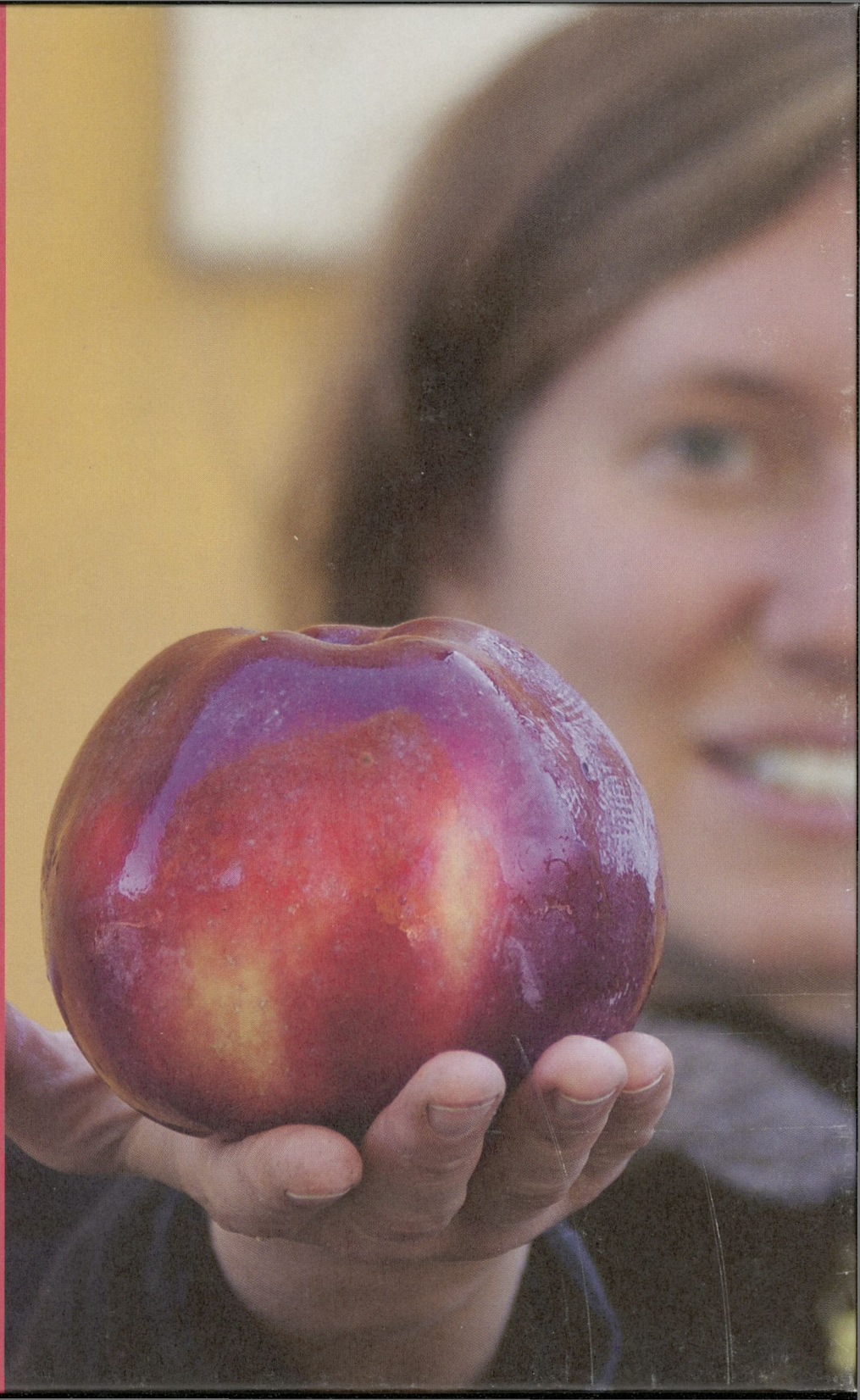
VÅR VARDAG - DITT MUSEUM FATABUREN

2017

VÅR VARDAG - DITT MUSEUM

FATABUREN

2017

VÅR VARDAG - DITT MUSEUM

Red. Anders Carlsson

Nordiska museets och Skansens årsbok

FATABUREN – Nordiska museets och Skansens årsbok – är en skatt av kulturhistoriska artiklar som har publicerats under mer än ett sekel.

Årsboken började som ett häfte med rubriken »Meddelanden«, redigerat 1881 av museets grundare Artur Hazelius för den stödjande krets som kallades Samfundet för Nordiska museets främjande. 1884 publicerades den första kulturhistoriska artikeln och när publikationen 1906 bytte namn till »Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift« kom de vetenskapliga uppsatserna att dominera innehållet. Från och med 1931 fick årsboken en mer populär inriktning och i stora drag den form som den har i dag. Fataburen har sedan dess förenat lärdom och sakkunskap med syftet att nå en stor publik.

Fataburen är också en viktig länk mellan Nordiska museet och Skansen, två museer med en gemensam historia och en gemensam vänförening. Varje årsbok har ett tematiskt innehåll som speglar insatser och engagemang i de båda museerna, men verksamhetsberättelserna trycks numera separat och kan rekvireras från respektive museum.

Ekonomiskt stöd från Samfundet Nordiska museets och Skansens Vänner gör utgivningen av Fataburen möjlig.

NORDISKA MUSEET

SKANSEN

Fataburen 2017

Nordiska museets förlag

Box 27820

115 93 Stockholm

www.nordiskamuseet.se/förlag

www.nordiskamuseet.se/fataburen

www.fataburen.se

© Nordiska museet och respektive författare 2017

Redaktör Anders Carlsson

Medredaktör Ewa Kron

Bildredaktör Marie Tornehave

Bildbehandling Karolina Kristensson och Peter Segemark

Omslag och grafisk form Lena Eklund, Kolofon

Översättning Alan Crozier

Omslagets framsida Klara Holmqvist, sektionschef för trädgården vid Nordiska museets avdelning Julita gård, skriver i denna bok om humle, pelargoner, pioner och frukt. Foto: Peter Segemark, © Nordiska museet.

Pärmarnas insidor De nya tapeterna i Tottieska huset på Skansen är tillverkade av företaget Handtryckta Tapeter Långholmen AB. Mönstren är kopior av original av Johan Norman (1744–1808) som finns representerad i Nordiska museets samlingar. Foto: Handtryckta Tapeter Långholmen AB.

Tryck och repro Italgraf Media AB, Stockholm 2017

ISSN 0348 971 X

ISBN 978 91 7108 598 6

Underhållet av en tradition

Skansens nya majstång

PETER FURNESS LINDÉN är byggleddare på Skansen.

Den stora majstången som står klädd året runt på Orsakullen föll med ett brak under en storm hösten 2015. Stången var gjord av en 23 meter lång gran och hade varit med oss i omkring femton år. Trots att vi varje år provborrar och kontrollerar skicket så hände det som inte får hända. Som tur var, var det en kall dag under lågsäsong och ingen besökare eller anställd på Skansen kom till skada. Men vad skulle hända nu?

Med hjälp av våra duktiga hantverkare kunde vi snabbt dokumentera stångens längd och diameter samt mäta in var alla kryss, pilar, ringar, figurer och andra utsmyckningar hade varit fästade innan stången forslades bort. Utsmyckningarna skickades till olika avdelningar på Skansen för reparation, alternativt nyproduktion, till den nya stången. Den här artikeln handlar om vad vi gjorde därefter – om hur vi nyskapade en ikon.

»20 kronor som hon nu står«

Skansens verksamhet omfattade tidigt olika typer av fester. Med början 1893–1894, när den fysiska miljön med byggnader, djuranläggningar, vägar och planteringar kommit på plats, markerades

Skansens majstång
på 1890-talet. Foto:
Axel Lindahl, Nor-
diska museets arkiv
(NMA.0036452).

både historiska personer och händelser, från kungligheter och poeten Bellman till berömda militära slag. Syftet var att »minnas« den svenska historien och dessutom behövdes intäkter. Till de folkliga seder som tidigt fick en självklar plats i museets kalender och också fick festkaraktär på Skansen hörde midsommar.

Skansen köpte sin första majstång redan 1891, verksamhetens första år, då från Gårdsjö by. Rättare sagt var det hemmansägaren Elias Hans Olsson från Rättviks socken som gjorde det på uppdrag av Skansens grundare Artur Hazelius. Elias skrev i ett brev att stången skulle kosta »20 kronor som hon nu står« men tyckte att det var väl mycket att betala, i synnerhet som det väntade ett digt arbete med att fälla stången, med stor risk för att den skulle gå sönder under nedtagningen. Han meddelade att han för det priset hade begärt att få stången levererad till Rättvik »eller åtminstone nedtagen« men ännu inte fått svar på den begäran.

Det hela verkar i alla fall ha löst sig för den 4 augusti skrev Elias att han förväntade sig leverans till Rättvik under kvällen. Själva stången hade skänkts av en verkmästare Anders Jonsson men körningen till stationen trodde sig Elias nu få betala. Det var brist på arbetsfolk i Rättvik så han kunde inte låta laga och lappa stolpen i Rättvik men skrev att eftersom »Doktorn har byggmästare och arbetsfolk därnere, så kunna de nog försätta stolpen i passande skick«. En femuddig stjärna hade däremot tillverkats som skulle sättas fast på lämpligt ställe och figurer fanns nedpackade i ett sockerfat. Den ena armen som figurerna satt på hade brutits av men lagades inte före nedforslingen till Stockholm för att undvika att den skulle sticka ut utanför järnvägsvagnen. Flaggan i toppen var blå och vit men skulle ändras till gul och vit för att bättre likna den svenska.

Den ursprungliga stången bestod av flera delar men vitalt både för Elias Hans Olsson och Artur Hazelius var själva fästet: en större trädstam som urholkades för att hålla majstången. Samma sak för oss i dag. Den stam som utgör själva stången måste huggas till för att passa in i fästet, därefter besläs fästet med järnringar. Hur den satt fast i marken i Dalarna vet vi inte men på Skansen har den gju-

tits in i betong som dolts under marken. När majstången på Orsa-kullen föll hösten 2015 var fästet såvitt vi kunde se inte angripet av röta eller skadat på något annat vis.

Valet av material

För att komma fram till hur den nya majstången skulle utformas samlade vi en grupp hantverkare och antikvarier samt involverade Skansens säkerhetspersonal. Högsta prioritet var naturligtvis att se till att den nya majstången inte skulle falla igen, varken nu eller i framtiden. Samtalet kom snabbt in på materialet i stången. Skulle vi vara så autentiska som möjligt och välja en gran eller gick det kanske att ändra till tall eller lärk? Kunde man till och med tänka sig en stång i annat material? Stora segelbåtar har ibland master av olika kolfibermaterial som kanske kunde vara lämpligt här: De är lättare, hållbarare samt har den stora fördelen att de inte ruttnar. Det visade sig att det alternativet var både dyrt, otympligt och inte önskvärt ur antikvarisk synpunkt. När diverse konstfibermaterial hade uteslutits föll frågan tillbaka på trä.

Här finns det många olika infallsvinklar. Till att börja med den antikvariska aspekten som just i det här fallet inte var särskilt svår – gran var absolut att föredra. Gran är också segare än tall och tål mer böjning utan att gå av, vilket är av viss betydelse när man ska resa en 23 meter hög stolpe som skall stå ute i alla väder året om.

Samtidigt har gran en egenskap som för majstänger i offentlig miljö är direkt olämplig genom att den rötar inifrån och ut. Det betyder att man kan knacka på en kärnrötad gran och få ett betryggande friskt ljud som eko. Man kan till och med provsåga eller borra och få ut friskt virke om man inte går hela vägen in till kärnan. Vilka följder det kan ge hade vi sett prov på under stormen. Att kärnborra på ett antal ställen inför varje säsong kan tyckas som ett bra sätt att ta reda på stångens kondition men risken är också att man förkortar livslängden eftersom man öppnar vägar in för fukt och skadliga sporer.

Det som talade för tall var alltså det omvända: att kärnan är mer

motståndskraftig mot röta och att splinten, eller ytterveden, är den som rötar först. Man ser tydligare på en tall om den inte är i brukbart skick. Mot tall talade att den är sprödare än gran och inte heller var antikvariernas förstahandsval.

Över till lärk. Byggbranschen har marknadsfört detta träslag som en giftfri mirakelkur mot de grönskimrande verandorna till många svenska villor. Men det rör sig då oftast om virke från importmarknaden, som totalt sett ger en stor *global* miljöpåverkan. Svensk tryckimpregnerad tall har i jämförelse en större *lokal* påverkan på grund av de kemikalier som avges efterhand där virket används. Obehandlad lärk och obehandlad tall har annars snarlika egenskaper och kunde jämföras av oss. Med tanke på den begränsade historiska användningen av lärk i Dalarna ströks den från listan.

Kvar var alltså gran och tall. Oberoende av vilken art vi valde behövde vi hitta ett 23 meter långt träd och frakta det till Skansen. Trädet behövde inte bara vara långt utan även rakt och gärna tätvuxet. Det finns vissa restriktioner när det gäller att frakta föremål av den här längden genom Stockholm, så transportfrågan var av betydelse. Till slut blev det närmast en annan praktisk aspekt som fällde avgörandet. En av våra medarbetare spenderar mycket av sin fritid på familjens gård och hade gått förbi två granar som passade oss väl. Han hade dessutom traktor och kunde släpa ut dem till en bra väg där vi kunde få transport av granarna till Skansen. Vi tog bägge granarna för att utnyttja fraktmöjligheterna ännu bättre.

Med alla praktiska, antikvariska, säkerhetsmässiga och ekonomiska aspekter sammanvägda bestämde vi oss för att majstången även i fortsättningen ska vara av gran. Vi kommer att bedöma skicket på stången varje år men oavsett det så kommer den att bytas var tionde år. Bara så kan vi med god marginal se till att den aldrig faller igen.

Renoverad flagga
i topp. Foto: David
Fucik, Skansen.

Två män vid en slipsten. Foto: Tomas Wiedersheim-Paul, Skansen.

Fästet och figurerna

Efter detta var det dags att ta tag i fästet. Nuvarande fäste var som sagt en urholkad stam som var fastgjuten i betong under mark. Att få en konstruktör att ta ansvar för att ett sådant fäste skulle hålla framöver visade sig vara svårt. Det är alldeles för många okända faktorer kring hållfastheten för att veta säkert att den kommer att hålla. I och med det fick vi konstruera ett nytt fäste. Det blev ett av trögrostande stål som döljs av grönska när stängen kläs. Fästet förankrades i berg med nedborrade stålstänger som i sin tur fästes med ankarmassa. Med de förutsättningarna kunde vi räkna fram att fästet kommer att hålla för de stora belastningar som stängen utsätts för.

Det gamla fästet står kvar bredvid – det är inskrivet i samlingarna och vi överväger nu vad vi ska göra med det. Eftersom det är fastgjutet i betong direkt mot träet så kan det vara svårt att flytta på utan att det går sönder.

Figurerna på stängens armar – spelemän, dalkulla, en karl med ett nubbeglas och flaska och två män vid en slipsten – renoverades

Nyrenoverade
figurer kom på
plats sommaren
2017. Foto: Anders
Carlsson.

Stjärna tillverkad
av Olof Appelgren,
snickare på Skansen.
Foto: David Fucik,
Skansen.

av Skansens Bygg- och fastighetsavdelning och fick nya kläder av Skansens klädkammare. Skansens snickare passade in den nya stängen i fästet och fäste utsmyckningarna. Park- och trädgårdsavdelningen klädde stängen och allt kunde resas till midsommar även det här året. Traditionen var räddad.

Samarbete på höjden

Många skulle säkert säga att arbetet med att få en ny majstång på plats var ett ganska litet projekt. Men det innehöll ett otal aspekter att ta hänsyn till. Samarbetet över avdelningsgränser och yrkeskompetenser gjorde det här till ett talande exempel på vad vi arbetar med på Skansen. Säkerheten för våra besökare och anställda är central. Detta tillsammans med antikvariska ställningstaganden, uppmätning av befintliga objekt, renovering och tillverkning av trädetaljer, klädessömnad, smide, konstruktion, markentreprenad – alltsammans samverkade för att våra gäster ska kunna ta del av ett midsommarfirande i världsklass.